

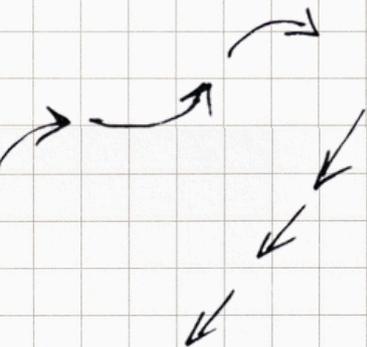
Туди готували —
означає бути вільними

11 КЛАС

ПОСІБНИК ЗІ СЦЕНАРІЯМИ УРОКІВ ОНОВЛЕНОГО ПРЕДМЕТА "ЗАХИСТ УКРАЇНИ"

MARCH

Тривога → УКРИТТЯ

Схвалено до використання в освітньому процесі

Над сценаріями працювали:

Ганна Молодичук

тренерка та супервізорка предмета «Захист України», вчителька Соколівського опорного ліцею Жашківської міської ради Уманського району Черкаської області.

Михайло Борисевич

тренер та супервізор предмета «Захист України», вчитель «Міського юридичного ліцею наукового спрямування при Університеті митної справи та фінансів» Дніпровської міської ради.

Михайло Купчин

ветеран, тренер предмета «Захист України», керівник гуртка «Бойові Мурахи».

Катерина Сухоручко

тренерка та супервізорка предмета «Захист України», вчителька комунального закладу «Ліцей «Лідер» Кропивницької міської ради».

Тарас Пристацький

військовослужбовець, тренер предмета «Захист України», колишній вчитель ЦНПВ у Львові, а нині молодший сержант 13 БрОП НГУ «Хартія».

Передмова

Колеги, перед вами — збірка сценаріїв уроків, розроблена нашою командою відповідно до оновленої Модельної навчальної програми «Захист України. Інтегрований курс».

Підходячи до розробки кожного уроку, ми ставили собі ключове питання: «Що має на ньому відбутись з учнем та ученицею?». Ми прагнули, щоб підлітки не просто засвоїли інформацію, а відчували інтерес, набули реальних, життєво необхідних навичок і зрозуміли глибинний сенс своєї ролі як громадяни та громадянки України.

Саме тому ми зробили все можливе, щоб наші уроки були цікавими для підлітків: максимально мінімізували теорію і зосередилися на практичних відпрацюваннях у форматі інтенсивних тренінгових занять.

У цій збірці ви знайдете:

- Календарно-тематичне планування.
- Чіткі покрокові плани уроків для роботи в Осередках.
- Цікаві ігри та вправи для кращого засвоєння матеріалу.
- Презентації до кожного сценарію.

Ми пропонуємо викладати за двома підходами:

- **послідовний підхід:** дотримуючись логіки та структури модельної навчальної програми.
- **комбінований підхід:** об'єднуючи в одному тренінговому занятті теми різних модулів. Це дозволить учням та ученицям упродовж 4 або 8 уроків в Осередку знайомитись з різними модулями програми.

Для ми пропонуємо два різних підходи до формування календарно-тематичного плану: послідовний за переліком модулів в МНП та комбінований. Вибір за вами — адже лише ви, як педагоги, найкраще знаєте своїх учнів та учениць, розумієте їхній освітній запит та освітні потреби.

Ми розуміємо, наскільки напруженою є праця вчителя сьогодні. Наша мета — не додати вам роботи, а навпаки, забрати рутину і спростити підготовку. Ми сподіваємося, що отримавши ці готові, продумані та гнучкі сценарії, ви зможете звільнити свій час для найважливішого: для живого спілкування з учнями та ученицями, їхньої підтримки та адаптації матеріалу під потреби вашого класу. Дякуємо вам за щоденну відданість і за те, що робите цей важливий предмет кращим!

Ми прагнемо, щоб наші матеріали були максимально корисними та ефективними. Саме тому ми готові чути ваш зворотний зв'язок та вдосконалювати наші напрацювання разом з вами!

Свої зауваження, ідеї чи пропозиції ви можете надіслати нам:

- На електронну пошту: defenseofukraineteam@gmail.com
- Або анонімно, заповнивши коротку форму за посиланням:
<https://forms.gle/Lye6vSFbubGQ5d596>

Ваша думка надзвичайно важлива для нас. Дякуємо, що ви з нами!

ЗМІСТ

Психоемоційна безпека та організація простору.....	5
Підготовка до нейродидактичного підходу (для вчителя, вчительки).....	6
Урок 1. Класифікація та будова вогнепальної зброї	7
Урок 2-4. Стрілецька справа.....	10
Урок 5. Радіозв'язок на полі бою.....	15
Урок 6-7 Техніка переміщення у складі бойової групи: пересування двійками на різній місцевості, реакція на контакт.....	22
Урок 8 Подолання інженерних загороджень. Смуга перешкод.....	27

[Посилання на презентацію до тренінгу.](#)

Психоемоційна безпека та організація простору

- **Оцінка емоційного фону класу:** на початку заняття запропонуйте учням та ученицям коротко поділитися настроєм («Одним словом: як ви почуваетесь сьогодні?»). Зверніть увагу на тих, хто мовчить або виглядає стривожено, щоб за потреби надати індивідуальну підтримку.
- **Вправа на заспокоєння (2–3 хв):** глибоке дихання. Попросіть учнів та учениць повільно вдихнути, подумки рахуючи до 4-х, затримати дихання — порахувати до 4-х, зробити видих — порахувати до 4-х, знову затримати дихання — також порахувати до 4-х. Повторіть 2–3 рази.
- **Коротка вправа на мовчання:** запропонуйте учням та ученицям заплющити очі та зосередитися на власних думках і відчуттях, «відпустити» зайві емоції.
- **Правила безпечного спілкування** (проговоріть їх на початку уроку):
Висловлюватися по черзі, не перебиваючи;
Поважати право інших на іншу думку, навіть якщо вона не збігається з вашою;
Уникати жорстких політичних суджень і тримати фокус на фактах та емоціях.
- **Індикатори стресу, на які варто звернути увагу.**
Емоційні: занепокоєння, плач, дратівливість, апатія, надмірна збудженість.
Фізичні: прискорене дихання, тремтіння рук, м'язове напруження, почервоніння.
Поведінкові: уникнення контакту, зацикленість на темі, агресія, ізоляція.
- **Дія вчителя чи вчительки при виявленні ознак стресу:** зробити паузу, м'яко звернутися до учня чи учениці, запропонувати вийти на мить або перемикнути на легшу вправу, забезпечити конфіденційність і підтримку.

Підготовка до нейродидактичного підходу (для вчителя, вчительки)

- **Чому «м'ясо» на старті? Емоційний гачок.** Мозок підлітка й підлітки краще реагує на емоційно насичену інформацію. Початок з яскравих кейсів активує лімбічну систему (емоції), що підвищує рівень дофаміну, посилює увагу та сприяє кращому запам'ятовуванню. Емоції — це «клей» для знань.
- **Чому симуляція дилем? Активне навчання й проживання досвіду.** Коли учень або учениця «проживає» ситуацію, ухвалюючи рішення, активуються ті самі нейронні мережі, що й у реальному житті. Це формує глибші нейронні зв'язки, ніж пасивне слухання. Це «навчання через дію» (learning by doing), що є надзвичайно ефективним для розвитку критичного мислення та емпатії.
- **Чому групова робота та презентації? Соціальна взаємодія й вербалізація.** Спільне обговорення, аргументація та презентація активують префронтальну кору (планування, аналіз, мовлення), а також соціальні аспекти навчання. Принцип «навчаючи інших, вчишся сам / сама» є одним із найефективніших.
- **Чому мультимодальність (відео, текст, онлайн-дошка)?** Мультимодальність — це використання кількох форматів подання інформації одночасно (наприклад, відео, тексту, звуку чи взаємодії на онлайн-дошці). Коли ми залучаємо різні органи чуття — зір, слух, дотик, — мозок працює активніше, утворюючи міцніші зв'язки. Це допомагає краще запам'ятовувати, розуміти й застосовувати інформацію на практиці. Онлайн-дошка, зокрема, створює відчуття спільної роботи й підвищує залученість.
- **Чому «амигдала/префронтальна кора» та дихальні вправи?** Практична нейронаука. Пояснення базових нейрофізіологічних процесів доступною мовою дає учням та ученицям інструменти для саморегуляції стресу, показуючи, що вміння керувати своїми реакціями — це тренована навичка, а не просто талант. Це дає відчуття контролю та практичної цінності знань.

11 КЛАС. ТРЕНІНГ №4

СТРІЛЕЦЬКА ПІДГОТОВКА, ОСНОВИ ДІЙ ТА ВЗАЄМОДІЇ В БОЮ

<p>Урок 1 Тривалість: 45 хв</p>	<p>Класифікація та будова вогнепальної зброї</p>
--	---

Цілі

- Пригадати з учнями та ученицями види сучасного індивідуального озброєння.
- Пригадати базові знання про будову стрілецької зброї.
- Відпрацювати індивідуальні навички поводження зі стрілецькою зброєю.
- Прищепити культуру безпечного поводження зі зброєю та відповідальності.

Наприкінці заняття учні та учениці мають:

Знати:

- класифікацію сучасного озброєння, техніки та їхню ефективну дальність;
- основні правила зберігання зброї й боєприпасів;
- Кодекс стрільця (4 золоті правила + розширені 12 правил безпеки);
- будову АК-74 та AR-15, а також відмінності між ними.

Уміти:

- безпечно поводитися зі зброєю;
- проводити неповне й повне розбирання / збирання макетів АК-74 та AR-15.

1. Теорія (15 хв)

На початку уроку обов'язково нагадайте учням та ученицям 4 золоті правила Кодексу стрільця. Це потрібно, щоб відразу підкреслити: говоримо не лише про техніку, а й про відповідальність.

Далі коротко ознайомте учнів та учениць з основними класами стрілецької зброї: пістолети, автомати, гвинтівки, кулемети. Тут достатньо простих прикладів зі слайдів, плакатів або фотографій. Обов'язково давайте прив'язку до їх призначення.

Після цього зосередьте увагу на двох базових системах — АК-74 та АР-15. Покажіть їх будову (за допомогою макетів або плакатів): ствольна коробка, магазин, затвор, приклад, прицільні пристрої, газовідвідна система тощо.

Для цього вам допоможуть наступні відео:

1. [Як працює АР-15](#) (відео має українські субтитри)
2. [Як працює АК-47](#) (відео має українські субтитри)

або:

1. [Все, що треба знати про АК-74](#) (частина про будову, 02:27-03:51, відео українською)
2. [Все, що треба знати про ААР-15](#) (частина про будову, 00:52-09:29, відео українською)

Окрім того можете надрукувати такі постери або вивести на екран проєктора для того, аби ілюстрація була завжди під рукою:

[UAR-15-TTH \(1\).pdf](#) [UAR-15-BUDOVA \(1\).pdf](#) [AK-74-TTH \(1\).pdf](#) [AK-74-BUDOVA \(1\).pdf](#).

2. Практика (30 хв)

Продемонструйте повне та неповне розбирання / збирання АК і АР (для підготовки або відеосупроводу можете використати матеріали з каналу «Рекрут 4308»). Наголосіть, що ці маніпуляції потрібні для якісного чищення й догляду за зброєю, а також для усунення затримок під час стрільби.

Об'єднайте клас у групи й дайте макети. Запитайте, хто з учнів та учениць хотів би / хотіла би першим / першою спробувати розібрати та зібрати макет. Відпрацюйте це впродовж усього уроку, щоб якомога більше охочих змогли спробувати.

Важливо: робити це під чітким керівництвом і на тлі повторення правил безпеки. Учні та учениці, які демонструють розбирання, мають коментувати кожен свою дію й озвучувати алгоритм розбирання та збирання.

Виділіть час на пояснення догляду за зброєю (чищення, змащування, перевірку відсутності люфтів). Продемонструйте шомполи різних конструкцій, насадки до них і протяжку. Розкажіть про піну для чищення, а також про різні мастила й серветки. Наголосіть на контролі розрядженості зброї, дотриманні правил техніки безпеки, уважності (щоб не розгубити деталі), а також на важливості акуратного чищення ствола в районі дульного зрізу, щоб не зіпсувати нарізи (впливають на купчастість).

На завершення: короткий змагальний елемент — хто швидше і без помилок складе автомат (але лише після того, як усі спокійно відпрацювали).

Таким чином, цей урок має логіку:

теорія (будова) → наочність (плакат / відео) → практика (розбирання / збирання).

Урок 2-4 Тривалість: 3х45 хв	Стрілецька справа
---	--------------------------

Це заняття створено, щоб учні та учениці **практично навчилися** «підлаштовувати» дихання, робити плавний спуск, концентрувати увагу і робити влучний постріл.

Цілі

За результатами заняття учні та учениці мають:

- **навчитися** свідомо прицілюватися і виконувати влучний постріл з різних положень (стоячи, з коліна, лежачи) з пневматичної зброї з механічними прицільними пристосуваннями;
- **сформувати** базові навички виконання пострілу в умовах, наближених до стресових (шум, втома, «збите» дихання);
- ефективно **працювати** в групі, чітко чути та виконувати команди;
- усвідомити **принцип поступовості**: зростання відбувається від простого до складного:
  - Влучно стріляти.
  - Стріляти швидко, зберігаючи влучність.
  - Додавати стресові фактори.
- **Ставлення, що мають формуватися**:
- робота зі зброєю вимагає **відповідальності, акуратності та підвищеної уваги**;
- необхідно **ВЛУЧНО** стріляти, а не просто стріляти.

Ключові питання заняття

- Як контролювати та заспокоїти дихання під час прицілювання?
- Як забезпечити плавний спуск (уникнути смикання)?
- Як безпечно поводитися зі зброєю для себе та оточення?
- Як правильно обрати та швидко зайняти оптимальну стійку для влучного пострілу?

Реквізит

1. Навчальна зброя:

- Дерев'яні макети зброї (для холостих тренувань).
- Пневматична зброя (гвинтівка / автомат) з відкритим прицілом – 6-9 шт.
- Кульки до пневматичної зброї.

2. Обладнання:

- Каремати – за кількістю зброї.
- Мішені, ручки кулькові / маркери.
- Тримачі для мішеней (за потреби), степлер, скоби, шуруповерт / молоток (для встановлення).

3. Безпека та супровід:

- Стрілецькі окуляри (рекомендовано стрільцям / стрільчиням).
- Аптечка (з бинтами і бандажами).
- Засоби чищення і змащення зброї.
- Візуальний матеріал (проектор / ТБ / плакати).
- Аварійне освітлення (для укриття).

Як вчителю / вчительці підготуватися до заняття:

Особиста підготовка: займатися стрільбою мінімум 1 раз на 1-2 тижні.

Теоретична база: перечитувати спеціалізовану літературу, переглядати відеоуроки авторитетних стрільців (Денис Квебек, Петро Леусенко «Федорович», «Територіальна оборона України G7»).

Підготовка місця:

1. Принести та перевірити справність усього необхідного реквізиту.
2. Провітрити кімнату, приготувати аварійне освітлення.
3. Обладнати навчальне місце, забезпечивши безпеку: ізоляцію, огорожу, перешкоди для унеможливлення прольоту кульки та рикошетів.

Формат та план заняття:

Тип: практичне відпрацювання.

Місце: приміщення довжиною не менше 10-12 м **АБО** спеціально обладнане, огорожене подвір'я.

Умови безпеки:

- Учням та ученицям рекомендовано одягати стрілецькі окуляри.
- У випадку повітряної тривоги – заняття проводиться в укритті.
- Для комбінованого уроку з топографією: навчальне місце готується на місцевості (яри, узгір'я) для природного обмеження польоту кульки.

Етап	Зміст та методи	Час
1. Вступ та нагадування про правила безпеки	Привітання і мотиваційний інтерактив (3 хв). Перегляд та обговорення новини про нещасний випадок із зброєю на уроці: трагедія сталася 22 листопада 2023 року у Пнівському ліцеї. Тоді на гуртку «Влучний стрілець» учень при перезаряджанні пневматичної гвинтівки з необережності здійснив постріл в іншого учня. Куля калібру 4,5 мм поцілила в груди. Від поранення 14-літній хлопець помер до приїзду швидкої допомоги.	5 хв
2. Нагадування про правила безпеки	Нагадування правил безпечного поводження зі зброєю (4 правила) та на вогневому рубежі (4 хв). Теоретична частина з демонстрацією роботи пневматичної зброї (до 4 хв: 1 хв пояснення + 3 хв питання-відповідь).	5 хв
3. Організація та розподіл	Практична демонстрація різних стійок з макетами (холостіння). З'ясування наявності травм / обмежень на фізичні навантаження. Об'єднання учнів та учениць в групи, залежно від наявного досвіду стрільби.	10 хв
3. Базова практика: Влучність	Нагадати, як тримати тактичну стійку, займання позицій для стрільби (стоячи / з коліна / лежачи). Вправа 1: Практика виконання пострілу з різних позицій (10 пострілів). Контроль: одноманітність прицілювання, плавність спуску, рівне дихання.	25 хв
3. Рефлексія (I)	Обговорення кучності стрільби на прикладі мішеней учнів та учениць.	10 хв

<p>4. Стрессова практика: втома</p>	<p>Вправа 2: Стрільба на втомі: Зайняти позицію → 2 постріли → 10 відтискань / присідань → 3 постріли → 10 відтискань / присідань → 2 постріли → 10 відтискань / присідань → 3 постріли.</p> <p>Учні та учениці, які не стріляють, виконують холості тренування з макетами. Стрільба виконується по команді (за належної дисципліни – сумарно до 10 хвилин на групу).</p> <p>Учні та учениці, які не стріляють, виконують холості тренування з макетами.</p> <p>Ті, хто за станом здоров'я, не мають змогу виконати вправу з додатковими навантаженнями, продовжують виконувати вправу 1.</p>	<p>35 хв</p>
<p>5. Вправа на швидкість</p>	<p>Перед початком вправи вчитель / вчителька нагадують правила техніки безпеки, ознайомлюють з порядком виконання вправи та форматом оцінювання.</p> <p>Стрільба ведеться на дистанції 75 або 100 метрів по грудних мішенях. Максимальний час на виконання вправи: 1 хвилина 40 секунд.</p> <p>Після команди вчителя / вчительки «ЧАС» учень / учениця виконує послідовність:</p> <ul style="list-style-type: none"> - два постріли з верхнього положення (стоячи); - перехід у середнє положення (на коліні) та два постріли; - перехід у нижнє положення (лежачи) та два постріли. <p>Далі учень / учениця самостійно, без команди, повторює вправу, але вже з неробочого боку:</p> <ul style="list-style-type: none"> - два постріли з верхнього положення (стоячи, не з робочого плеча); - два постріли з середнього положення (на коліні, не з робочого коліна); - два постріли з нижнього положення (лежачи, не з робочого плеча). <p>Після завершення усіх пострілів вчитель / вчителька подає команду «СТОП». Якщо ж час закінчився раніше — вправа припиняється автоматично.</p> <p>Критерії оцінювання :</p> <p>1) Точність стрільби — кожен влучний постріл у ціль зараховується як 1 бал.</p> <p>Максимум за цей критерій — 12 балів.</p> <p>2) Відпрацювання стійок — передбачено 6 положень: робочі (стоячи, з коліна, лежачи) та ті самі, але з неробочого боку. Кожне положення, яке правильно відпрацьоване, оцінюється у 2 бали.</p> <p>Максимум за цей критерій — 12 балів.</p>	<p>30 хв</p>

5. Аналіз стійок	<p>У діалозі з учнями та ученицями підвести їх до думки, що влучно вистрілити з позиції стоячи, а тим паче — на «збитому» диханні — складно. І тому всі стійки покликані допомогти зайняти зручне положення для виконання влучного пострілу швидко і з мінімальним ризиком для стрільця / стрільчині.</p>	10 хв
6. Рефлексія (II)	<p>Переконатися, що учні та учениці усвідомили вимоги до стійки Обговорити: що допомогло / завадило влучній стрільбі на втомі?</p>	5 хв

Урок 5 Тривалість: 45 хв	Радіозв'язок на полі бою
-----------------------------	--------------------------

Цілі

За результатами заняття учні та учениці мають:

- знати основні правила та алгоритми передачі інформації в бойових умовах (ACE, SALUTE, 3D);
- розуміти ризики та загрози, пов'язані з використанням радіозв'язку на передовій (PEP / РЕБ противника, пеленгація);
- вміти застосовувати базові принципи радіообміну (позивні, кодові слова, дисципліна зв'язку);
- усвідомити важливість стислості, чіткості та безпеки під час радіопереговорів.

Ключові питання заняття

- Чому радіозв'язок є найважливішим елементом управління військами на полі бою?
- Які загрози створює використання радіозв'язку (пеленгація, перехоплення)?
- Як правильно доповідати про результати бою (ACE)?
- Як чітко передати розвідувальну інформацію про противника (SALUTE)?
- Що таке 3D в контексті бойової безпеки радіозв'язку?
- Які існують коди та умовні фрази для підвищення безпеки переговорів?

Реквізит

- Мультимедійний проектор, екран / дошка, ноутбук.
- **Дві-три рації** для демонстрації.
- Роздруковані **таблиці-пам'ятки** з алгоритмами **ACE** та **SALUTE** (по одній на парту).
- Набір карток із **військовими кодами**.
- Маркери, фліпчарт або дошка.

План заняття

Етап	Зміст	Час
I. Вступ (організаційний)	Вступне слово: чому ця тема важлива для сучасної України?	5 хв.
II. Теорія (основи зв'язку)	Принципи радіозв'язку на полі бою. Основні поняття: позивний, частота, радіомережа, ретранслятор. Безпека: РЕБ / РЕР, пеленгація.	10 хв.
III. Ключові протоколи (ACE, SALUTE, 3D)	Алгоритми передачі інформації. Перегляньте відео « Як правильно передавати інформацію в бойових умовах ACE, 3D, SALUTE ». Поясніть та розшифруйте аббревіатури: ACE (Ammunition, Casualties, Equipment), SALUTE (Size, Activity, Location, Unit, Time, Equipment), 3D (Discipline, Distance, Duration). Роздайте учням та ученицям розшифровку цих протоколів.	10 хв.
IV. Практикум (Рольова гра)	Гра з кейсами: Доповідь командира / командирці. Об'єднайте учнів та учениць в 2-4 групи, видайте їм картку ситуацій та попросіть їх зробити доповідь, використовуючи радіозв'язок, за таким алгоритмом: Виклик: (Позивний командира) → (Ваш позивний) 3D (D1, D2): (Напрямок) → (Дистанція) SALUTE: (S → A → L → U → T → E) Завершення: (Кінець зв'язку. Прийом). Картки з кейсами ви знайдете нижче.	15 хв.
V. Підсумки та Висновки	Обговорення ключових висновків. Відповіді на запитання.	5 хв.

1. Роль та значення радіозв'язку

Радіозв'язок — це нервова система військ. Його життєво важлива роль полягає у забезпеченні безперервного та оперативного управління підрозділами.

- **Ключові завдання:**
  - Передача наказів, цілевказань та бойових розпоряджень.
  - Доповіді про обстановку, втрати, виявлення противника.
  - Координація дій між різними підрозділами (піхота, артилерія, дрони).
- **Принцип:** швидкість інформації часто дорівнює виживанню та успіху операції.

2. Основні поняття військового радіозв'язку

Щоб ефективно користуватися рацією, необхідно розуміти базову термінологію:

Термін	Пояснення
Радіомережа	Група абонентів (рацій), що працюють на одній частоті та підпорядковані одному командирі / командирці або диспетчеру / диспетчерці.
Позивний	Умовна назва або код, який використовується замість імені чи назви підрозділу (наприклад, «Скеля», «Айстра-45»). Є основою радіодисципліни.
Частота	Конкретна хвиля, на якій відбувається передача (вимірюється в мегагерцах, МГц). Несанкціонована зміна частоти може призвести до втрати зв'язку з підрозділом.
Ретранслятор	Пристрій, який приймає слабкий сигнал і передає його далі з більшою потужністю, значно збільшуючи дальність зв'язку радіомережі.
Контрольний час	Заздалегідь обумовлений час, коли всі абоненти мережі повинні вийти на зв'язок для перевірки.

3. Загрози та безпека: Небезпека ефіру

Користуючись рацією, ви не лише спілкуєтеся, але й видаєте своє місцезнаходження противнику.

3.1. Радіоелектронна розвідка (РЕР)

РЕР противника постійно сканує ефір для виявлення активних радіопередач.

- Перехоплення: противник записує ваші переговори. Якщо ви говорите про позиції, плани чи імена – це пряма допомога ворогу.
- Пеленгація: визначення географічного місця розташування джерела радіосигналу (вашої рації) за допомогою спеціальних антен.
  - Принцип: чим довше і гучніше ви говорите, тим точніше противник зможе визначити ваші координати. На основі пеленгації може бути завдано вогневого удару.

3.2. Радіоелектронна боротьба (РЕБ)

РЕБ противника використовується для придушення або блокування вашого зв'язку.

- Глушіння (постановка перешкод): створення потужного шумового сигналу на вашій частоті, що унеможлиблює передачу інформації.
- Імітація: противник може спробувати видати себе за ваші підрозділи, передаючи фальшиві накази або дезінформацію.

Приклади радіодисципліни (демонстрація)

(Тут ви можете використати рації для короткої демонстрації)

НЕПРАВИЛЬНО (НЕДИСЦИПЛІНОВАНО):

«Привіт, Вова! Це Олег з 3-ї роти. Ми зараз за тим сірим будинком. У нас тут **два поранених**, дай координати, де нас чекає медик? **Нам потрібні ще патрони!**»
(Видано імена, точне місце, кількість втрат і потреба в ресурсах).

ПРАВИЛЬНО (ДИСЦИПЛІНОВАНО):

Скеля-11, я Айстра-45. **Плюс** у мене **300**, потреба **АСЕ** негайно. Як прийом?»
(Використано лише позивні, кодові слова («Плюс» – на зв'язку, «300» – поранений), і запит на доповідь про ситуацію без зайвої інформації).

4. Ключові протоколи

1. Доповідь про результати бою (ACE)

Використовується для швидкої передачі життєво важливої інформації після вогневого контакту.

A - Ammunition (боєприпаси): залишок боєприпасів (достатньо, мало, критично мало).

C - Casualties (втрати): наявність 200-х (загиблих) та 300-х (поранених).

E - Equipment (спорядження / техніка): стан техніки та спорядження (справна, пошкоджена, виведена з ладу).

2. Доповідь про противника (SALUTE)

Використовується для стандартизованої передачі розвідувальної інформації.

S - Size (розмір): кількість особового складу противника, що спостерігається.

A - Activity (діяльність): що вони роблять (рухаються, окопуються, ведуть вогонь).

L - Location (місце): місцезнаходження противника (координати, орієнтири).

U - Unit (підрозділ): який підрозділ (якщо можна ідентифікувати: шеврони, розпізнавальні знаки) та рівень тренуваності.

T - Time (час): точний час, коли було зроблено спостереження.

E - Equipment (озброєння): яке озброєння та техніка наявні (танки, БМП, міномети).

3. Безпека радіозв'язку (3D)

Принципи для мінімізації ризику виявлення.

D - Direction (напрямок): можемо використовувати метод вказівки за годинниковою стрілкою.

D - Distance (відстань): вказуємо дистанцію від нас до противника.

D - Description (опис): короткий опис противника, його кількості та озброєння.

Джерело: [Командний курс тактичного рівня сил територіальної оборони L-1C \(TrO\)](#).

5. Кейси для гри

Кейс 1

Параметр	Вихідні Умови (3D)
Позивний Командира	
Напрямок (D1)	09:00 за годинниковою стрілкою
Дистанція (D2)	850 метрів

Зі своєї позиції ви бачите, що в середину найвищого зруйнованого цеху заводу заїхала одна велика броньована вантажівка (схожа на командно-штабну машину). Через п'ять хвилин після прибуття з машини вийшло п'ятеро осіб. Вони одягнені в нову, сіру форму, на рукавах якої чітко видно емблеми технічних військ. Ці люди діють швидко, вони не окопуються і не ведуть вогонь. Їхня діяльність полягає в тому, що двоє з них швидко розгортають високу щоглову антену на даху цеху, а інші троє заносять кабелі та обладнання у приміщення. Один військовий постійно тримає зв'язок по невеликій портативній рації. Ці фахівці створюють дуже загрозливу ситуацію для нашого дрона зв'язку. Вони працюють без жодних ознак патрулювання. Час фіксації початку робіт: 16:20. З озброєння лише особиста стрілецька зброя – автомати та пістолети.

Кейс 2

Параметр	Вихідні умови (3D)
Напрямок (D1)	03:00 за годинниковою стрілкою
Дистанція (D2)	2100 метрів

Ваша увага була прикута до невеликої групи техніки, яка працює на південному схилі пагорба. Ви бачите один екскаватор (або іншу землерийну машину), який активно копає великі укриття (капоніри) для техніки. Навколо працює чотири військовослужбовці у формі, що позначає інженерні війська. З ними знаходиться два бойові машини піхоти (БМП-2) та один танк Т-72. Ці машини поки що стоять під деревами, чекаючи на завершення робіт. Місце – це вершина пологого пагорба, позначеного на карті як «Висота 205.5», біля трикутника асфальтованих доріг. Вони почали роботу приблизно пів години тому і працюють без перерви. Це свідчить про підготовку нових позицій для бронетехніки.

Кейс 3	
Параметр	Вихідні умови (3D)
Напрямок (D1)	08:00 за годинниковою стрілкою
Дистанція (D2)	1400 метрів
<p>У центрі села ви бачите двоповерховий будинок культури (з колонами), який ворог, ймовірно, використовує як штаб або командний пункт. Прямо зараз, 13:10, ви бачите, що п'ятеро осіб у формі вийшли на ганок, і розвантажують великі термоси та ящики з харчуванням із зеленого фургона. Це явна ознака обідньої перерви. В цей же час ви помітили, що з вікна будинку культури виглядає чоловік, який знімає радіолокаційну антену з даху будівлі. Місце — центральна площа села, поруч із пам'ятником невідомому солдату. Уся техніка (фургон, пікап) готується до від'їзду (А), що може свідчити про зміну командного пункту. Зброя, схоже, у них лише особиста (автомати), але всі мають при собі рації.</p>	
Кейс 4	
Параметр	Вихідні умови (3D)
Позивний Командира	
Напрямок (D1)	12:00 за годинниковою стрілкою (прямо перед вами)
Дистанція (D2)	600 метрів
<p>Приблизно 7 хвилин тому ви помітили рух на дальньому краю поля. Це була група піхоти, яка рухається повзком дуже повільно і обережно, використовуючи високу траву для маскуванню. Ви змогли нарахувати дванадцять осіб. Вони не несуть важкого спорядження, лише особисту стрілецьку зброю (автомати, ймовірно, АК-74) та два підствольні гранатомети. Підрозділ одягнений у старий, вигорілий камуфляж, виглядають неорганізовано, але дуже обережно. Місце їхнього руху – лісосмуга, що веде до старого трансформаторного стовпа посередині поля. Їхня мета, очевидно, — дістатися до невеликого ярку, щоб сховатися від спостереження. Вони пересуваються у бойовій двійці, дотримуючись дистанції 5 метрів.</p>	

<p>Урок 6-7 Тривалість: 90 хв</p>	<p>Техніка переміщення у складі бойової групи: пересування двійками на різній місцевості, реакція на контакт</p>
---	---

Загальна мета – ознайомити учнів та учениць з основними техніками переміщення в складі бойової двійки та навчити ефективній реакції на вогневий контакт для підвищення виживаності.

Цілі

За результатами заняття учні та учениці мають:

- знати принципи пересування двійками (вогень і рух) на відкритій, лісистій та міській місцевості;
- розуміти важливість координації та комунікації при контакті;
- вміти ефективно переміщуватися двійками, чергуючи ролі «прикриваючого» та «рухомого»;
- вміти негайно та скоординовано реагувати на вогневий контакт двійки, використовуючи сигнали;
- знати як швидко займати середнє положення (з коліна) з використанням укриттів.

Ключові питання заняття

- Як дистанція та місцевість впливають на техніку пересування двійкою?
- Які сигнали та команди забезпечують взаємоприкриття при русі?
- Як використовувати «стрілки годинника» для швидкого визначення напрямку загрози?

Реквізит

Спорядження: плитоноски, рюкзаки (для імітації ваги), **макети зброї, захисні окуляри, наколінники.**

Додатково: маркери (для позначення укриттів / мішеней), таймер, функціональні радіостанції (2 шт. на двійку).

Як підготуватися до заняття (для вчителя / вчительки)

Поради щодо організації: оберіть для проведення вправ різні варіанти місцевості, наскільки це дозволяє територія школи Осередку. Наприклад, проводьте це на стадіоні (відкрита ділянка, швидкий рух), серед дерев (ускладнений рух, використання схованок за деревами) тощо.

Територія: заздалегідь обрати різні зони для відпрацювання: відкритий простір (стадіон), зона з перешкодами / деревами.

Безпека: забезпечити учнів та учениць наколінниками та захисними окулярами, оскільки вправи вимагають частих падінь та занять положення з коліна.

Матбаза: проконтролювати справність макетів та радіостанцій, перевірити наявність маркерів.

План заняття

Етап	Зміст та методи	Час (хв)
1. Вступ та теорія	<p>Мотивація, пояснення мети</p> <p>Принципи пересування двійками («вогень і рух»). Особливості руху на відкритій (короткі перебіжки, 5-10 сек) та лісистій (укриття, дистанція 5-10 м) місцевості.</p> <p>Пересування двійками є базовою технікою в складі бойової групи, де двоє бійців / бійчинь рухаються поперемінно, забезпечуючи взаємне прикриття. На відкритій місцевості один боєць / одна бійчиня переміщується короткими перебіжками (5-10 секунд), а другий / друга прикриває вогнем або спостереженням. Це мінімізує час перебування на відкритому просторі та знижує ризик ураження. На лісистій місцевості акцент робиться на використанні природних укриттів, таких як дерева чи кущі, з утриманням дистанції 5-10 метрів між двійками для уникнення скупчення.</p> <p>Реакція на контакт двійки починається з негайного сигналу «Контакт!» та визначення напрямку загрози. Перший, хто помітив ворога, відкриває вогень для придушення, тоді як друга маневрує для флангового удару або відходу. Важливо використовувати сигнали рукою або голосом для координації, аби уникнути хаосу. Ця техніка базується на принципах «вогень і рух», де один прикриває, а інша просувається.</p>	10

	<p>Реакція на контакт групи включає ширшу координацію: командир / командирка групи дає команду на розгортання в лінію або сектори, з розподілом вогневих зон. Група може застосовувати «відскок» – по чергове відходження під прикриттям вогню. На міській місцевості це доповнюється використанням будівель, автомобілів як укриттів, з акцентом на перевірку кутів і дверей. Загалом, ефективність залежить від тренування та комунікації, що є ключем до виживання в реальних умовах.</p>	
<p>2. Вправа 1: пересування двійками (вперед і відхід)</p>	<p>Учні та учениці об'єднуються в пари та практикують пересування на імітаційній відкритій місцевості (шкільний майданчик), чергуючи ролі «командира» (К) та «бійця» (Б). Порядок передачі команд при русі: К дає команду «До бою! Вперед!» і відкриває імітаційний вогонь для прикриття (використовуючи макет зброї та голосові сигнали). Б відповідає: «Йду!», і рухається якомога швидше вперед короткою перебіжкою (5-10 секунд) до укриття. Після зупинки Б кричить: «Крию!», і починає прикривати. К відповідає: «Йду!», і рухається вперед. Потім Б дає команду «Вперед!», К відповідає: «Йду!», і так далі, чергуючи ролі для просування.</p> <p>Вправу повторюють 3-4 рази, з акцентом на швидкість і координацію. Для вправи на повернення: після просування вперед на 20-30 метрів, К дає команду «Відхід!» – Б починає прикривати («Крию!»), К відходить назад («Йду!»), потім Б відходить під прикриттям К.</p>	20
<p>3. Теорія: реакція на контакт</p>	<p>Пояснення: реакція на контакт починається з негайного сигналу «Контакт!» та визначення напрямку (за годинниковою стрілкою). Принцип: той / та, хто ближче до загрози, придушує вогнем, напарник / напарниця маневрує для флангу або відходу. Реагування на контакт відбувається за стрілками: контакт вказується за годинниковою стрілкою, де 12 – напрямок руху вперед, 6 – назад, 3 – праворуч, 9 – ліворуч.</p>	15
<p>4. Вправа 2: реакція на контакт двійки</p>	<p>В парах імітуємо контакт з «противником» (роль грає інший учень / інша учениця), практикуючи сигнали та маневри відходу. Наприклад, при «Контакт на 3!» (праворуч) – той, хто ближчий до загрози, кричить «Контакт на 3!» і відкриває імітаційний вогонь для придушення, тоді як партнерка маневрує для флангу або відходу ліворуч («Йду ліворуч!»).</p> <p>Якщо «Контакт на 6!» (ззаду) – обидва швидко повертаються, один прикриває («Крию!»), інша відходить вперед або вбік.</p>	20

	Вправу проводити в динаміці: пари рухаються, «противник» з'являється несподівано, учні та учениці реагують за напрямками руху «противника», потім міняються ролями. Обговорити помилки після кожної ітерації.	
5. Вправа 3: вогневий маневр з радіозв'язком	Опис вправи внизу таблиці.	20
5. Підсумки та безпека	Рефлексія: обговорення відмінностей між пересуванням на різних типах місцевості. Наголос на координації та важливості наколінників при роботі з коліна.	5

Вправа: Вогневий маневр з радіозв'язком

Підготовка: комунікаційний протокол

1. Позивні: кожній особі присвоюється позивний (наприклад, «Альфа-1», «Альфа-2»).
2. Кодові слова:
  - «Сова»: крию (здійснюю спостереження).
  - «Кріт»: готовий / готова до переміщення.
  - «Контакт [Напрямок]!»: виявлення противника.

Алгоритм вправи (Вогневий рух)

Двійка просувається до кінцевої точки, використовуючи радіо для координації перебіжок.

Дія	Порядок команд (Радіо)	Результат
1. Початок прикриття	Альфа-1 → «Альфа-2, Сова!»	Альфа-1 займає позицію і прикриває.
2. Рух	Альфа-2 → «Альфа-1, Кріт! Йду!»	Альфа-2 здійснює коротку перебіжку до укриття.
3. Передача прикриття	Альфа-2 → «Альфа-1, Сова!»	Альфа-2 займає позицію і прикриває.
4. Рух (партнер)	Альфа-1 → «Альфа-2, Кріт! Йду!»	Альфа-1 здійснює коротку перебіжку.
5. Продовження	Повторення циклу, поки не досягнуто кінцевої точки.	Двійка просувається.

Алгоритм реакції на контакт**Вчитель / вчителька несподівано позначає «противника» та напрямок.**

Крок	Дія	Команда (Радіо)
1. Виявлення	Той, хто побачив противника, відкриває вогонь та негайно ховається.	«[Свій позивний], Контакт на [3/9/6]! Придушую!»
2. Підтвердження	Партнер / партнерка негайно займає укриття та підтверджує інформацію.	«[Свій позивний], Прийняв! Оцінюю!»
3. Маневр / відхід	Координація подальших дій (відхід або фланговий маневр) під прикриттям.	«Готую відхід під твоїм вогнем!» або «Йду вправо!»

Примітка: учні та учениці повинні уникати надмірної або нечіткої комунікації, використовуючи лише встановлений протокол.

Урок 8 Тривалість: 45 хв	Подолання інженерних загороджень. Смуга перешкод
---	---

Цілі

Загальна мета – навчити учнів та учениць безпечно та швидко долати невибухові інженерні загородження (дротяні перепони, окопи) та забезпечувати просування групи.

За результатами заняття учні та учениці мають:

- знати типи невибухових загороджень (дріт, рови, окопи) та їхню функцію;
- знати принципи візуального виявлення та командної роботи при подоланні;
- вміти безпечно подолати імітацію дротяної перепони (різання, переповзання, використання підручних засобів);
- вміти працювати в парі / групі, забезпечуючи прикриття під час подолання.

Як підготуватися до заняття:

Обладнання: на стадіоні або подвір'ї створити імітаційну смугу.

Безпека: наголосити на необхідності плавних рухів під час роботи з дротом (навіть імітаційним) та правильному приземленні після стрибка.

Формат

Тип: практичне відпрацювання на обладнаній зоні.

Місце: шкільний стадіон або подвір'я з можливістю імітації перешкод.

План заняття

Етап	Зміст та методи	Час (хв)
1. Вступ та теорія: типи загороджень	Мотивація. Теоретичний виклад (5 хв): призначення невибухових загороджень (уповільнення). Методи виявлення: візуальний пошук та зондування. Акцент на комбінованих загородженнях.	5
2. Обговорення інструкції та порядку Проходження смуги перешкод	Вчитель / вчителька демонструють план смуги перешкод, обговорюючи кожен етап та завдання, які стоять перед учнями та ученицями. Учні та учениці об'єднуються в групи по 6-7 учнів та учениць, дотримуючись гендерного балансу.	10
3. Проходження смуги перешкод	Групи виходять по чергово на дистанцію, після завершення проходження смуги перешкод однією командою, свій рух розпочинає наступна. Вчитель / вчителька фіксують час подолання смуги перешкод. Команда, яка подолала за найкоротший час усю дистанцію отримує найвищий бал.	25
5. Підсумки та безпека	Рефлексія: обговорення найшвидшого та найбезпечнішого методу подолання.	5

Для проведення занять із подолання інженерних загороджень можна використовувати два основні підходи до облаштування навчального місця:

1. Єдина Загальновійськова смуга перешкод (ЗСП)

Це **стандартизований** комплекс, що використовується у військових частинах або спеціалізованих навчальних центрах.

- **Особливості:** включає фіксовані елементи, як-от високі стіни, зруйновані мости, вертикальні сітки, траншеї, лабіринти та інші перешкоди, що імітують складні бойові умови.
- **Переваги:** висока реалістичність, можливість тренувати фізичну витривалість та комплексні навички.
- **Недоліки:** вимагає значної площі, капітального будівництва та високих витрат.

2. Самостійно обладнана смуга (Імпровізована)

Цей підхід ідеально підходить для шкіл, територіальних осередків або локацій з обмеженими ресурсами. Використовується принцип **імітації** ключових перешкод.

Приклад смуги, яку розробив КЗПО «ПАДІЮН», можете знайти за посиланням:

- 1) [Смуга перешкод_приклад_схеми.pdf](#)
- 2) [Опис_дистанції_смуга_перешкод_Захист_України.docx.pdf](#)

Проект реалізовувала команда:

Інна Совсун, Анна Коваленко, Вікторія Комарин, Вадим Бейлах, Ірина Кириченко.

В партнерстві з Громадською Організацією «Успішні комунікації»:

Ольга Кутишенко, Оксана Родіонова, Аліса Малицька, Ярема Дух.

При підготовці використані матеріали веб-проєкту **Dovidka.info** Центру стратегічних комунікацій.

Подяки:

12-й бригаді спеціального призначення «Азов» Національної гвардії України за рецензію сценаріїв занять про індивідуальні навички поводження зі зброєю

ГО «Азов.Супровід» за матеріали для розробки уроку «Адаптація суспільства до потреб військовослужбовців і військовослужбовиць та ветеранів і ветеранок війни, зокрема осіб з інвалідністю внаслідок війни»

Демократичній школі «Майбутні» та Тимуру Демчуку за розробку гри «Дві Держави»

OSINT-агенції Molfa за надані матеріали до тем модуля «Інформаційна війна»

Силам Оборони України та всім українцям та українкам, які борються за нашу свободу і дають можливість працювати над розвитком освіти!